

ŠATY ROBIA *Pamäti* ČLOVEKA

PREŽIL AUSCHWITZ A STAL SA
KRAJČÍROM PREZIDENTOV

MARTIN GREENFIELD
A WYNTON HALL

IKAR

MARTIN GREENFIELD
A WYNTON HALL

ŠATY ROBIA
~ Pamäti ~
ČLOVEKA

Preložil Róbert Hrebíček

IKAR

Martin Greenfield
with Wynton Hall
MEASURE OF A MAN

Copyright © 2014 by Martin Greenfield
Published by arrangement with Regnery Publishing.
All rights reserved.

Translation © 2019 by Róbert Hrebíček
Jacket design © 2018 Columbia Pictures Industries, Inc.
All rights reserved
Slovak edition © 2019 by IKAR, a.s.

Z anglického originálu Measure of a Man
(Regnery Publishing, New Jersey 2014)
preložil Róbert Hrebíček.
Redigovala Anna Kováčová.
Obálku podľa originálneho návrhu upravil Augustín Putera.
Technická redaktorka Helena Oleňová.
Vydalo vydavateľstvo IKAR, a.s., Bratislava v roku 2019
ako svoju 1440. publikáciu v elektronickej podobe.
Sadzba a zalomenie do strán PRO 2, a. s., Bratislava.

ISBN 978-80-551-6578-3

*Venujem rodine, ktorú som stratil
a ktorú milujem.*

ברוך הוא שנותן חיים למתים

(NECH JE POŽEHNANÝ TEN,
KTO DÁVA ŽIVOT MŔTVYM.)

OBSAH

1. KAPITOLA	Stretnutie s Mengelem	7
2. KAPITOLA	V Auschwitzi	22
3. KAPITOLA	Pochod smrti.....	35
4. KAPITOLA	Prichádza Ike	48
5. KAPITOLA	Čas vraždiť.....	61
6. KAPITOLA	Príchod do Ameriky	80
7. KAPITOLA	GGG.....	99
8. KAPITOLA	Nádherní ľudia.....	125
9. KAPITOLA	Krajčír krajčirov.....	153
10. KAPITOLA	Obliekanie prezidentov a politikov	178
11. KAPITOLA	Výrobca oblekov pre hviezdy.....	203
12. KAPITOLA	Bar micva v osemdesiatke	222
POĎAKOVANIE		225
REGISTER		230

1. KAPITOLA

STRETNUTIE S MENGELEM

Vraví sa, že človek si najskôr všimne čiesi topánky. Tie jeho ešte vždy v duchu vidím. Kožené čižmy, tmavé ako noc, lesklé ako zrkadlá. Nikdy predtým som také nevidel. V československom mestečku Pavlovo, kde som vyrastal, všetci vlastnili statok, a preto nosievali čižmy. Nie však ligotavé, nie takéto.

Z hornej časti čižiem mu vystupovali zvlhnuté nohavice bez pukov. Vyžehlenú košeľu mal zastrčenú za opaskom. Po saku, šitom na mieru a s veľkým množstvom lesklých gombíkov, sa môj pohľad dvíhal k jeho tmavým, dozadu uhladeným vlasom. Tvár mal elegantnú a pokojnú, v jednom oku zvieral blyšťavý monokel.

Vtedy som ešte nevedel, že tohto muža prezývajú anjel smrti. Netušil som, že Dr. Josef Mengele je nacistický lekár, ktorý vykonáva amputácie bez anestézie, vyberá a zhromažďuje modré očné gule, hádže živé bábätká do praskajúceho ohňa a dáva dvojčatám cukríky, aby ich vzápätí strelil do krku a ich telá použil na lekárske pokusy.

Nepočul som o ničom podobnom. Ako by som aj mohol? Bol som iba pätnásťročný chlapec. Stál som v rade

v Auschwitzu a bolo mi jasné len to, že môj otec Joseph Grünfeld, matka Tzyvia, sestry Simcha a Rivka, päťročný braček Sruel Baer a ja, Maximilian, sme sa ocitli v šlamastike a ďaleko od domova.

Rozpoviem vám, ako sme sa dostali do Auschwitzu. V apríli roku 1944 na druhý deň pesachu Nemci a Maďari obklopili domy Židov v našom mestečku a dali nám hodinu, aby sme si zbalili všetko, čo dokážeme odniesť. Potom nás hnali takmer desať kilometrov, natlačili do dobytčích vagónov a vlakom previezli do Mukačeva (vtedy ležalo v Maďarsku, dnes tvorí súčasť juhozápadnej Ukrajiny). Všetko sa udialo nesmierne rýchlo.

Vlak fukotal a po devätnástich kilometroch sme dorazili do Mukačeva. Najhoršie boli predstavy, nie vedomosti. Niekedy sa v duchu prenesiem naspäť do Mukačeva a uvažujem, aké myšlienky a pocity museli víriť v hlavách mojich rodičov. Vedeli, aký osud nás čaká? Pripravili si plán pre prípad, že našu rodinu rozdelia? Tvárili sa pred Simchou, Rivkou, Sruelom Baerom a predo mnou, že sa nič nedeje? Alebo si mysleli, že náš pobyt v gete bude dočasný a po vojne sa vrátíme domov?

Toľko otázok, ktoré si kladiem doteraz. Toľko vecí, ktoré nemôžem vedieť.

Po príchode do Mukačeva nás Nemci nahnali do veľkej budovy, kde sídlila továreň na tehly. V okolí postavili drevené baraky. Naša rodina mala šťastie, že sa dostala dnu, pretože keď sa baraky zaplnili, ďalšie židovské rodiny museli zostať v stanoch.

Hoci sme v gete strávili iba mesiac, ustavične som rozmýšľal nad naším nádherným Pavlovom. Šťastnejšie mes-

tečko ste hádam ešte nevideli. Žili sme v rozľahlých Karpatoch, iba niekoľko kilometrov od maďarských hraníc. Grünfeldovci boli známi a vážení. Starý otec Abraham postavil jedinú synagógu v našom mestečku. Asi päťdesiat židovských rodín, ktoré tam uctievali Pána, tvorilo jednu veľkú rodinu. Všetci sme sa schádzali počas *šábesu* (v sobotu). Každý priniesol čerstvú zeleninu z vlastnej záhrady, domáce chleby, slivovicu a výberové vína. Predstavovali sme súdržné mestečko. Bol to nádherný život.

Otec pracoval ako priemyselný inžinier a takmer každý týždeň cestoval. Cez prázdniny ma niekedy brával so sebou. Spávali sme v stanoch na staveniskách, lovili ryby v potokoch a jedli na poliach s robotníkmi. Tieto cesty som si veľmi cenil.

Otec býval často preč a starostlivosť o deti spočívala najmä na pleciach matky. Vychovala nás dobre. Mali sme vlastný statok, kravy, kurence a zamestnávali sme robotníkov, ktorí dbali o pozemok. Všetko sme si dopestovali sami a čerstvé. Ako zdroje svetla a tepla sme používali lampy a kachle. Doma sme hovorili v jidiš a v škole sme sa učili češtinu. Niekedy dospelí nechceli, aby sme čosi začuli, a vtedy rozprávali po nemecky.

Boli sme ortodoxní, no nie fanatickí. Rodičia sa ani zďaleka nesprávali tak zbožne ako matkini rodičia Geitel a Fischel Bergerovci, ktorí žili s nami. Trojročného ma matka vzala do *hederu* (náboženskej školy). Bol som najstarší, preto chcela, aby som sa stal dobrým príkladom pre súrodencov. Aj ja som po tom veľmi túžil.

Teraz však na ničom z toho nezáležalo. Bolo to celkom vzdialené. Ocitli sme sa v mukačevskom gete, kde sme čakali a trápili sa. Otca vymenovali za vedúceho geta. Dbal na to, aby rodiny zostávali pokope a každý bol sýty. Smel

dokonca vyjsť bránou von a vrátiť sa dnu. Mohol utiecť, no neurobil to.

Nik v gete nerozprával o mŕtvolách a krematóriách. Ak aj ľudia uvažovali o takých veciach, nehovorili o nich, aspoň nie mne alebo mojim bratom a sestram.

Pravdaže, už som vedel, že nacisti sú zlí. V Mukačeve som sledoval, ako traja príslušníci gestapa zrazili starého otca na dlážku, aby mu štvrtý mohol odrezať nádhernú dlhú bradu, ktorú si odmietol oholiť.

„Nie!“ zvolal starý otec. „Je v nej moja sila!“

Aj tak mu ju odrezali.

Také výjavy z mladosti človeku nikdy nevyprchajú z mysle.

Čas strávený s Abrahamom vždy znamenal dobrodružstvo. Starý otec bol taký veľký a silný. Cvičil biele arabské kone a v zime ich zapriahol do saní, aby ma ťahali snehom. Zvonce ustavične cinkali. Ďalšie spomienky už nie sú také idylické. Napríklad tá, ako som si pri jazde na koni udrel hlavu o trám stajne. Starý otec mi ju obviazal, vysadil ma naspäť na koňa a položil mi ruky na opraty. Chcel ma tým naučiť, ako sa prekonáva strach. Dnes sa pri pohľade do zrkadla na jazvu usmejem.

Starý otec bol statočný. Raz naše mestečko prepadla banda lupičov. Práve prechádzal na druhú stranu mosta, keď naňho jeden z nich zaútočil. Starý otec ho zrazil na zem, zubami sa mu zaboril do prsta a odhryzol ho. Chcel, aby muži pochopili, že na našu rodinu či mestečko nemajú útočiť.

V Mukačeve mu však odvaha proti Nemcom nepomohla. Videl som ho pritisnutého k zemi a poníženého, pozoroval som, ako po ňom gestapáci lezú a vysmieávajú sa z jeho viery, a uvedomil som si, že jeho moc sa nikdy

nevyrovná sile, ktorej sme mali čochvíľa čeliť. Zároveň to bola moja prvá lekcia náboženskej neznášanlivosti, po ktorej nasledovalo veľa ďalších. Postoj nacistov som nedokázal pochopiť a nerozumiem mu dodnes. Vraždiť ľudí pre ich náboženstvo? Nedávalo mi to zmysel. Už viem, že keď ľudia neuvažujú samostatne, dejú sa hrozné veci.

Otec bol vedúci geta, a preto našu rodinu naložili na posledný transport z Mukačeva do Auschwitzu. Nepovedali nám, kam smerujeme. Pamätám sa, ako som nehybne a mlčky stál v dobytčom vagóne a pevne zvieral rúčku mladšieho brata. Do Auschwitzu sme dorazili v noci. Vlak so škriptom pomaly zastal. Čakali sme, že sa otvoria dvere, no nestalo sa tak. Ľudia vo vozni naťahovali krky, aby štrbinou vyzreli von. Prešlo niekoľko hodín. V noci zostali zatvorení, a tak si museli uľaviť priamo vo vagóne. Členovia mojej rodiny sa chúlili k sebe, aby si udržali teplo a zachovali pokoj.

Ráno do vozňa prenikli slnečné lúče a rozohriali nás. Napokon zdvihli západku, otvorili dvere a vagón zaplavilo svetlo. Spomínam si, ako som si vtedy pomyslel, že za takého krásneho dňa sa nemôže stať nič zlé. Mladický optimizmus ma nepripravil na realitu, do ktorej sme mali vkročiť.

Zoskočili sme z vozňa a vychudnutí a mrzutí väzni nás postrkovali preč.

„Von! Von! Rýchlo! Rýchlo!“ kričali.

Povedali nám, aby sme tašky a akékoľvek cennosti, čo sme si priniesli, položili na zem a pridali sa k zástupu, ktorý pomaly kráčal k bráne. Bolo to zlodejstvo v najväčšom možnom rozsahu. V krátkej chvíli Nemci zhabali výsledky driny a úsilia celých generácií. Vtedy sme si to však nevedomovali. Hitlerov stroj na hromadné vraždenie na-

vrhli tak, aby pracoval s bezohľadnou účinnosťou a z každého skonfiškovaného majetku vyťažil čo najväčšiu hodnotu. Väzňom so zlatými plombami vytŕhali zuby a vkladali ich do vedier s kyselinou, ktorá vypálila zvyšky kostí a kože. Ostrihali nás a vlasy použili na výrobu bômb s oneskoreným účinkom. Ničím sa neplytvalo, všetko sa zužitkovalo.

Spočiatku sme tam postávali a pomaly sa vliekli vpred, okradnutie nás trápilo zo všetkého najmenej. Bol som prírizky a nevidel som ponad dospelých. Konečne sme sa priblížili k začiatku radu a všimol som si Mengeleho. Nevyzeral ako netvor, ktorým bol. Dokonca pôsobil šarmantne.

Pred nami stálo už iba zopár rodín a nevedel som, čo mám robiť alebo očakávať. Napokon sme prišli na rad. Matka zovrela Rivke ruku a druhou rukou si pritískala k telu môjho mladšieho brata. Mengele stál ticho a pokojne pred nami. Prezrel si nás od hlavy po päty a potom mlčky naznačil matke, aby bračeka položila na zem. Chcel ju poslať doprava a Sruela Baera doľava. Matka však brata nepustila a zovrela ho ešte pevnejšie. Tentoraz jej Mengele prikázal, aby ho odložila. Odmietla. Lahkomyseľne pokrčil plecami a matke, mladšiemu bratovi, mladšej sestre Rivke a starým rodičom naznačil, aby všetci prešli doľava. Nemci nám v snahe predísť panike či vzbure pokojne povedali, že odlúčenie bude iba dočasné a zanedlho sa vnútri opäť zídeme.

Nestalo sa tak.

„Uvidíme sa neskôr,“ ozvala sa matka, keď sa za nami obzrela ponad plece.

„Uvidíme sa neskôr,“ zopakoval som a zamával jej.

Vtedy som to ešte nevedel, no švihnutím obuška Mengele spečatil osud našej rodiny. V selekčnom rade v Ausch-

witzi som matku, mladšieho brata Sruela Baera a Rivku videl naposledy.

Otcovi, Simche a mne Mengele nariadil prejsť doprava. Bol som rád, že Simcha zostala s nami. Až dovtedy, kým mužov a ženy vpravo neoddelili a sestru od otca a odo mňa neodviedli. Veľmi dlho som nedokázal pochopiť, prečo ju Mengele neposlal doľava na spálenie. Teraz si však myslím, že odpoveď už poznám, a prenasleduje ma: Simcha bola vysoké a krásne dievča s hodvábnymi plavými vlasmi. Patrila teda medzi typy ľudí, ktorými bol Mengele z genetického hľadiska posadnutý. V tábore som počúval príbehy o tom, čo Nemci radi robievajú mladým a pekným židovským dievčatám. Nijaký brat sa však nedokáže takými myšlienkami zaoberať dlho, a preto som dúfal, že sú to iba chýry.

Po Simchinom zmiznutí sme zostali len otec a ja. Mužov a chlapcov odviedli do priestorov, kde im povedali, aby sa vyzliekli donaha. Topánky a oblečenie nám zhabali. Potom nám oholili hlavy i telá a poliali nás dezinfekčným prostriedkom, ktorý pekelné páli.

Nie som si tým istý, no zdá sa mi, že otec nechcel, aby Nemci vedeli, že som jeho syn. V rade na tetovanie sme však stáli spolu. Preto poradové čísla na našich predlaktiach nasledovali za sebou. Otcovo bolo A4405, moje A4406. Písmeno A znamenalo Auschwitz.

Pamätám sa, že som si vrazil: *Aspoňže otec a ja sme spolu. Aspoňže brat a sestra sú s matkou, so starým otcom a starou matkou.*

Tieto myšlienky však zmizli rovnako rýchlo, ako sa objavili.

Po niekoľkých hodinách, vo chvíli pokoja si ma otec priťahol k sebe a zašepkal: „Musím sa s tebou vážne pozho-

várať. Spolu neprežijeme. Ak totiž budeme pracovať dovedna, budeme trpieť jeden za druhého. Dvojnásobne. Musíme sa oddeliť.“

„Nie!“ zvolal som. „Nemôžeš ma opustiť!“

„Musíš ma počúvať!“ prikázal prísne otec. „Je to jediný spôsob.“

Pokrútil som hlavou, aby som vyjadril nesúhlas. Akoby som sa chcel jeho slov striasť. Pri predstave, že odo mňa odíde, sa mi zakrútila hlava. Takú silnú paniku zažije iba dieťa, ktorému hrozí opustenie.

„Ak zostaneš sám, prežiješ,“ ubezpečil ma. „Si mladý a silný, viem, že to dokážeš. Ak sa ti to podarí, musíš si nás uctiť tak, že budeš žiť a nebudeš nás ľutovať. Musíš urobiť práve toto.“

Doteraz som za tie slová vďačný a v srdci sa mi ozývajú aj dnes. Cítiť vinu za prežitie je kruté. Môj otec však vymazal akúkoľvek ďalšiu vinu a nahradil ju zmyslupnosťou. Bol to dar, aký mi mohla dať iba otcovská múdrosť. Poskytol mi dôvod existovať a napredovať. A naďalej mi ho poskytuje.

Vtedy som však bol iba tvrdohlavý tínedžer, preto som sa s otcom hádal. Poriadne, ale on neustúpil. Všetko mal rozmyslené a slová nacvičené. Po chvíli ma ovládol hnev, lebo chlapci nepoznajú iný spôsob, ako otcovi prejaviť smútok. Vedel som, že ma ľúbi, no jeho rozhodnutie som nedokázal pochopiť. V tú noc, keď som ležal v tme, mi prepichlo srdce ako oštep. *Ako to môže urobiť?* pýtal som sa v duchu. *Ako ma môže nechať samého v tomto svete? V tomto pekle?*

Na ďalší deň ráno nám Nemci dali pracovné príkazy. V tábore sme trávili druhý deň. Vojaci sa nás spýtali, či ovládame nejaké remeslo, napríklad murárstvo, tesárstvo, lekárstvo – čosi také. Nepočúval som sústredene, lebo

otcovo rozhodnutie rozdeliť nás mi ešte stále spôsobovalo bolesť. Spozornel som až vtedy, keď ma otec chytil za zápästie a vysoko ho zdvihol.

„A štyritisícštyristošesť,“ ozval sa. „Je mechanik. Veľmi zručný.“

Neklamal. Vždy som bol manuálne šikovný a niekoľko rokov som pracoval v garáži istého mechanika v Maďarsku. Stalo sa to takto: Mal som asi dvanásť rokov, keď Nemci začali okupovať niektoré mestá v našom okolí a čoraz väčšmi sa približovali. Šírili sa príbehy o židovských chlapcoch, ktorých odvedli a nútili pracovať v nemeckých pracovných táboroch. Preto sa otec rozhodol, že ma pošle do Maďarska, aby som v Budapešti býval u jeho bratanca. Poprosil som ho, aby ma smel sprevádzať starší priateľ Jicchak Mermelstein. Bol však chudobný, a tak otec privolil, že mu zaplatí cestovný lístok.

Len čo otcov bratanec prišiel na železničnú stanicu v Budapešti, okamžite som pochopil, že to nebude fungovať. Po maďarsky som hovoril zle a otcovho príbuzného očividne otravovalo, že mu do nádherného bytu, kde žila jeho rodina, vtrhli dvaja tínedžeri. Nastal čas večerať a Jicchaka a mňa usadili za slúžkovský stôl v kuchyni. Bol som príliš zanovitý, aby som zniesol takú hrubosť. Večer som Jicchakovi v jidiš povedal, aby si nevybaľoval veci.

„V noci utečieme,“ vyhlásil som.

„Kam pôjdeme?“ spýtal sa.

„Záleží na tom?“ zamrmlal som. „Tu zostať nemôžeme. Odídeme dnes v noci a nájdeme si miesto na prespanie. Ráno si pohľadáme prácu. Nič sa nám nestane.“

Jicchak dával najavo nervozitu. Aj predtým sa neraz zdalo, že sa každú chvíľu rozplače, preto si myslím, že nachádzal útechu v mojom neopodstatnenom sebedomí.

V noci sme sa naozaj vykradli von. Nenechali sme nijaký odkaz, jednoducho sme odišli.

Túlali sme sa nocou, ale nepoznali sme mesto ani jazyk. Bolo to pochabé a nebezpečné, no odkiaľ sme to mali vedieť? Boli sme ešte deti. Vyše hodiny sme blúdili ulicami, až sme zbadali malú budovu zaliatu ligotavým červeným svetlom. Kráčali sme k nej. Pred dverami sme zastali a ja som si všimol, že Jicchakovi sa chvejú ruky. Zaklopal som teda ja. Dvere sa prudko otvorili a zjavila sa v nich nádherná staršia dievčina. Pochopila, že sme primladí a netušíme, kde sme sa ocitli a čím sa ona i ďalšie dievčatá vnútri živia. Boli sme deti, nie zákazníci. Dievčina nás pozvala dnu a spýtala sa, či sme sa stratili alebo máme problémy. Správala sa k nám vlúdne a milo, ako staršia sestra. Miestnosť naplnil klepot topánok na vysokom podpätku. Po schodoch k nám schádzalo ďalšie krásne a vlúdne dievča vo vlniacich sa šatách. V tú noc nám dovolili pôvabné mladé ženy prenocovať v osobitnej miestnosti. Na druhý deň ráno nás predstavili mužom, ktorí nám s nezvyčajnou dychtivosťou ponúkli prácu, aby potešili dievčatá.

Pracoval som ako automechanik, opravoval som autá. Jicchak sa venoval tesárstvu a malým opravám v domácnostiach. Vzhľadom na mladícku nevinnosť a naivitu nám trvalo niekoľko dní, kým sme pochopili, že naše nové „sestry“ sú prostitútky a naším novým bytom je bordel. Veľmi nám však na tom nezáležalo. Dievčatá k nám boli milé a starali sa o nás. Pomáhali nám s maďarčinou, kupovali limonádu a zmrzlinu a každú nedeľu nás brávali na pláž.

Ďalšie tri roky sme bývali u náhradných sestier. Zarábali sme dostatok peňazí, takže sme sa dokázali užiť a zabezpečiť si bývanie v bordeli. Žilo sa nám dobre. Židia

v Budapešti museli nosiť veľkú Dávidovu hviezdu, ale nás tam nikto nepoznal, a preto sme si ju nikdy nepripli. Rozmýšľal som však, či sa to dá povedať aj o rodine doma. Každý týždeň som napísal list matke a otcovi. Oznamoval som im, že Jicchak a ja sme sa presťahovali, no nespomenul som, že bývame u kurtizán.

Jedného dňa som opravoval motor auta a zachytil som si a zmliaždil pravú ruku. Jedna zo sestier ma rýchlo odprevadila do nemocnice. Tam som sa rozhodol, že rodičom napíšem list. Nie s úmyslom povedať im, čo sa stalo alebo kde som, ale iba preto, aby som neprerušil korešpondenciu. Pre zranenie som však nemohol písať. Ukázal som teda sestre list, ktorý som napísal predtým, a požiadal som ju, aby napodobnila môj rukopis. Poznačila si správu a list poslala z nemocnice.

Len čo otec uvidel neznámy rukopis, pochopil, že čosi nie je v poriadku. Nasadol na vlak a pátral po mne, kým ma nenašiel v nemocnici. Najhoršie bolo, že do bordelu už zašiel predtým, pretože ho tam naviedla spiatočná adresa na listoch. Nieкто mu prezradil, že ruka sa mi zachytila v motore a skončil som v nemocnici.

Stál predou mnou, mlčal a na tvári mal prísny výraz. Vôbec sa so mnou nerozprával. Nemusel to robiť. Pohľadom ma zahanboval väčšími, ako by sa mu kedy podarilo vyjadriť slovami. Chcel som, aby vedel, že dievčatá sa k nám správajú ako sestry, láskyplne a vlúdne a nesmierne nám pomáhajú. Nikdy sme však o tom nehovorili. Namiesto toho ma vzal domov.

Po návrate do Pavlova na mne päťročný braček visel, akoby som bol hrdina. Bol som preč viac ako polovicu jeho života a takmer som ho nepoznal. Stratil som kontakt s domovom.

Na druhý deň ráno mi otec vysvetlil, že židovských chlapcov a mužov v neďalekých mestách zhromažďujú a odvádzajú. Spolu s mojím krstným otcom sa rozhodol, že utečieme a skryjeme sa hlboko v lese. Práve som strávil roky v Budapešti, kde som viedol bezstarostný život bez obmedzení a obáv. Teraz, iba niekoľko hodín po príchode domov, mi otec zbalil veci, vyzbrojil ma ručnou zbraňou a odviezol na pole, aby som nacvičoval strelbu.

„Nikam nejdem!“ vyhlásil som.

„Ale áno, musíš!“ skríkol otec.

„Nikdy to nespravím! Nech už sa ti stane čokoľvek, chcem, aby sa to prihodilo aj mne. V Budapešti si sa odo mňa oddelil. Nikam nejdem!“

„Pst! Nechápeš nebezpečenstvo. Poslúchneš ma!“

„Neposlúchnem! Ibaže by si šiel so mnou,“ privolil som napokon.

Otca som ľúbil. Kým som bol preč, veľmi mi chýbal. Aký zmysel malo vrátiť sa do Pavlova, ak som sa musel skrývať v lese ako zranené zviera?

Nacisti rozhodli za nás. Na druhý deň Nemci a Maďari obsadili náš dom a odviekli nás.

.....

Aj keby sa však nič z toho neudialo, aj keby som si v Budapešti neosvojil mechanické zručnosti, otec by si v auschwitzkom tábore pravdepodobne čosi vymyslel a povedal Nemcom, že ovládam nejaké remeslo. Tvorilo to súčasť jeho plánu. Nad bránou v Auschwitzu sa vynímal nápis *Arbeit macht frei* (Práca oslobodzuje). Otec spontánne ponúkol moje mechanické zručnosti a tým ma ochránil. Pred Nemcami ma označil za Žida, ktorého schopnosti sa dali využiť a nebolo ho treba spáliť.

Len čo otec upozornil na moje zručnosti, pristúpili ku mne dvaja Nemci, aby ma odvedli. Potom som urobil čosi poriadne hlúpe, čo som nemal spraviť.

Utiel som.

Dodnes neviem prečo. Všade navôkol stáli vojaci a plo-ty. Čo som si myslel, kam sa tak dostanem? Neviem. Nech už som mal akýkoľvek dôvod, bežal som.

Po krátkom šprinte som začul, že sa za mnou so štekotom rúti nemecký ovčiak. Švihal som rukami, robil čo najdlhšie kroky a utekal rýchlejšie ako kedykoľvek predtým. Brechot silnel.

Prudko som sa obzrel ponad plece a zbadal som, že pes sa blíži. Vyskočil a zahryzol sa mi do nohy. Sklopil som zrak. Pes mi visel z lýtka. Oboma rukami som mu odstrčil hlavu. Zavrčal a vyceril zuby, a keď som sa ho pokúšal zbaviť, cvakal nimi. Otvoril papuľu, mal v nej kus mäsa. Krv striekala na väzenskú uniformu aj psiu tlamu, bola všade. Usiloval som sa neplakať. Pred otcom aj pred ostatnými mužmi a chlapcami.

Dvaja vojaci ťažkými krokmi pribehli po psa a overili si, že sa nezranil. Nato ma zdvihli zo zeme a odniesli preč od skupiny. Dúfal som, že v noci sa znovu zídem s otcom, no mýlil som sa.

V ten deň, môj druhý v Auschwitzu, som otca videl naposledy.

.....

Nemci ma odtiahli do práčovne. Neviem, či chceli, aby som najskôr vykonával jednoduchšie úlohy, ako bola práca mechanika, alebo ma iba potrestali za pokus o útek. Po šprintérskom kúsku som dychtivo túžil dokázať im, že som pracant, pre ktorého nájdú využitie.

Mojou prvou úlohou v tábore bolo prať nacistické uniformy. Nevedel som, ako sa to robí. V Pavlove sme mali slúžku, ktorá mi prala všetko oblečenie. Vzal som teda kefu a esesácku košeľu a pustil sa do silného a rýchleho drhnutia. Dostal som sa asi do polovice kopy, keď sa čosi prihodilo. Drhol som tak intenzívne, že štetiny roztrhli golier. Vojakovi, ktorý sa prechádzal neďaleko, sčervenela tvár. Na jeho slová si nepamätám, no spomínam si na jeho obušok. Bil ma až dovtedy, kým som nezačal krváčať. Pred ostatnými väzňami musel zo mňa urobiť príklad nehodný nasledovania. Po bitke zhúžval roztrhnutú košeľu do guče, hodil mi ju do tváre a odfukujúc odišiel.

Košeľa bola nanič pre vojaka, no nie pre mňa. Nechal som si ju. V práčovni pracoval milý muž, ktorý vedel šiť. Dal mi ihlu a niť a naučil ma jednoduchý steh. Košeľu som si zašil. Do dnešného dňa neviem prečo, no keď som nabral odvalu, obliekol som si ju a nosil pod pruhovanou väzenskou uniformou. Bolo to šialené, pretože nijaký iný väzeň košeľu nenosil. Aj tak som to však robieval. Od toho dňa boli ku mne vojaci trochu lepší. Pokladali ma za kohosi – niekoho, kto bol dôležitý, dakoho, koho nemali zabiť. O čosi milšie sa ku mne správali aj väzni. Hoci niektorí kápovia boli židovskí väzni, vedeli byť brutálni. Chceli potešiť Nemcov, a preto boli k nám tvrdí, aby ich nacisti nepotrestali. Niekedy k nám pristupovali drsnejšie ako daktorí Nemci. Stačilo však, aby som mal na sebe vojakovu košeľu, a nestávalo sa to. Keď som ju nosil, kápovia do mňa nezapárali.

Košeľa čosi znamená, uvedomil som si. A tak som ju nosieval. Dokonca som úmyselne roztrhol ďalšiu, aby som vlastnil dve.

V deň, keď som si košeľu obliekol prvý raz, som pochopil, že oblečenie znamená moc. Šaty iba nerobia človeka, ale môžu ho aj zachrániť. Celkom isto zachránili mňa.

Pravdaže, prvá lekcia krajčírstva v koncentračnom tábore sa sotva dala označiť za ideálne učňovstvo. Oveľa radšej by som si zdokonaľoval zručnosti na ulici Savile Row či v milánskych dielňach. Pri spätnom pohľade však musím priznať, že tým okamihom v tábore sa začal zvyšok môjho života. Hoci to znie čudne, dve roztrhnuté nacistické košeľe pomohli jednému *Židovi* vybudovať najslávnejšiu a najúspešnejšiu americkú spoločnosť na výrobu zákazkových oblekov.

Boh má úžasný zmysel pre humor.